

דתישבו

בס"ד

פרשת חקת, תשע"ו, מספר 1177

סודה הגדול של מצוות פרה אדומה אלישי בן-יצחק

המדרש, גם שלמה המלך ביקש לעמוד על טיבה וטעמה של מצוות פרה אדומה, ובסופו של דבר הכריז: "כִּלְזָה נְסִיתִי בְּחֻקְמָה אֲמַרְתִּי אֲחֻקְמָה וְהִיא רְחוּקָה מִמֶּנִּי" (קה' ז:כג).⁸

מדברינו עד כה עולות שתי תהיות: הראשונה, מה טעם לא ניסו חז"ל ליצוק טעם למצוות פרה אדומה? תהיה זו מתחדדת לנוכח תפיסת הכוליות בעולמם של חכמים, ועל פיה אין נושא שאינו בר דיון, ואין מצווה שלא יתחקו אחר שורשה,

פרשתנו מזוהה יותר מכול עם העניין שבו היא פותחת: מצוות פרה אדומה. במהותה נועדה מצווה זו להיות אמצעי לטיהור אנשים שנטמאו למת,¹ אך בסקירה היסטורית, מצוות פרה אדומה יושמה בפועל במספר בודד של מקרים.² אף על פי כן מצווה זו משמשת מודל ודוגמה למצוות שטעמן אינו מסור לנו,³ המתויגות תחת הכותרת "חוקה".⁴

החוקה כוללת מצוות שיש לקיים גם מבלי להבין, משום שמדובר במצוות הא-ל-ל.⁵ הרש"ר הירש מגדיר זאת: "תקנות הנובעות מהתורה, והתורה גרמה להן".⁶ אולם, למרות סיווגה של מצווה זו כחוקה, היו שלא פסקו מלהמשיך ולחקור את טעמה.⁷ על פי

בפרה מתחלה ועד סוף מטמאין בגדים והיא גופה מטהרת בגדים וכתוב בה חקה - זאת חקת התורה" (במדבר רבה [וילנא] פרשה יט). ובמקום אחר: "גוי אחד שאל את רבן יוחנן בן זכאי אמר ליה, אילין מיליא דאתון עבדין נראין כמן כשפים, מביאין פרה ושוחטין אותה ושורפין אותה וכותשין אותה ונוטלין את אפרה ואחד מכם מטמא למת ומזין עליו שתיים שלש טיפים ואומרין לו טהרתה. אמר לו לא נכנסה רוח תזזית באותו האיש מימיו, אמר לו לא, אמר לו ולא ראיתה אחר שנכנסה בו רוח תזזית, אמר לו הין. אמר לו ומה אתם עושין, אמר לו מביאין עיקרין ומעשנין תחתיו ומרבצים עליה מים והיא בורחת. אמר לו ולא ישמעו אזניך מה שפיך מדבר, כך הרוח הזה רוח טומאה היא, דכתיב וגם את הנביאים ואת רוח הטומאה וגו'" (פסיקתא דרב כהנא [מנדלבוים] פיסקא ד - פרה אדומה). לאחר תשובת רבם לגוי, "אמרו לו תלמידיו ר' לזה דחיתה בקנה לנו מה אתה משיב? אמר להם: חייכם לא המת מטמא ולא המים מטהרים אלא גזירתו של הקדוש ברוך הוא הוא. אמר הקדוש ברוך הוא חוקה חקתי גזירה גזרתי ואין אתה רשאי לעבור על גזירתי זאת חוקת התורה". ראו גם רש"י על אתר: "לפי שהשטן ואומות העולם מונין את ישראל, לומר מה המצווה הזאת ומה טעם יש בה".

ראו למשל: "אמר שלמה על כל אלה עמדתי ופרשה של פרה אדומה חקרתי ושאלתי ופשפשתי, אֲמַרְתִּי אֲחֻקְמָה וְהִיא רְחוּקָה מִמֶּנִּי" (במדבר רבה [וילנא] פרשה יט).⁸

* עו"ד אלישי בן-יצחק מוסמך במשפטים מטעם האוניברסיטה העברית, בעל משרד עורכי דין ומרצה מן החוג במכללת שערי משפט.

¹ "הַנֶּגַע בְּמַת לְכַלֵּי אָדָם וְטָמְא... הוא יִתְחַטֵּא" (במ' יט:יא-יב). לטעם מדוע המת מטמא ראו למשל פירושו של בכור שור, במ' יט:ב.

² במשנה (פרה ג, ה) וברמב"ם (משנה תורה, הלכות פרה אדומה ג, ד) מובא שבסך הכול היו תשע פרות.

³ במדרש מובא: "אמר לו הקדוש ברוך הוא: משה, לך אני מגלה עסקי פרה אבל לאחרים חוקה" (פסיקתא דרב כהנא [מנדלבוים] פיסקא ד - פרה אדומה).

⁴ הרמב"ם מבאר את המונח "חוקים" באופן הבא: "והחוקים הם המצוות שאין טעמן ידוע, אמרו חכמים: חוקים חקתי לך ואין לך רשות להרהר בהן, ויצרו של אדם נוקפו בהן ואומות העולם משיבין עליהן כגון... ופרה אדומה" (משנה תורה, הלכות מעילה ח, ח).

⁵ ראו: "אמר הקדוש ברוך הוא: חקה חקתי גזירה גזרתי אי אתה רשאי לעבור על גזרתי" (במדבר רבה [וילנא] פרשה יט).

⁶ רש"ר הירש, במדבר יט:ב.

⁷ לחלק מהדברים נלוותה אף נימה של התרסה. למשל: "רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי אמר ארבעה דברים יצר הרע משיב עליהן דכתיב בהן "חקה": אשת אח וכלאים ושעיר המשתלח ופרה אדומה... פרה מנין? דתנן, כל העוסקין

ואבוי לו לסובל אם אין נפשו מתחממת בלהט היסורים, ואם אין החבלים מעלים את נר ה' בו! כשמכאובים תועים בחללה של תבל ככוחות אטומים ללא תועלת, קיטרוג גדול בוקע ועולה לעומת האדם שמפסיד את סבלו.¹³

אם נחזור לתהייתנו, פרה אדומה אמורה לכפר על טומאת מת, והמבקש להיטהר איבד אדם קרוב ויקר. אצל האבל השאלות מקוננות, הנפש סוערת, ומנוח לא נמצא ואולי גם לא ימצא. כאן נכנסים חז"ל אל אותו טקס של פרה אדומה, שטעמה אינו ידוע, ומבקשים להעביר לאבל מסר: הנח למתים! אל תנסה להבין, כי תשובות אין, וגם אם תמצא את התשובה הטובה ביותר, היא לא תשביע את נפשך המיוסרת.

כדי לחדד מסר זה, חכמים מבקשים לעשות שימוש בשלמה המלך, ובדרשת הפסוק "אִמְרָתִי אֶחְפְּמָה" כמוסבת למצוות פרה אדומה. שלמה המלך נאלץ להתמודד עם השכול ועם האבדן של דוד אביו עוד בהיותו צעיר לימים. על פי המסורת בגיל 12,¹⁴ כאשר אביו אינו זוכה לראות את בנו שלמה מולך בפועל, אינו זוכה לרוות נחת מבניין בית המקדש שכה התאוה לבנות, ועוד. את כל אלה עשה שלמה לבד, כשהוא יתום מאב, ובגיל צעיר.

צא ולמד כי המסר שחז"ל מבקשים להעביר לנו, בייחוס הפסוק מקהלת למצווה זו, ללמדך שהשכול והמוות אינו אמור להפריע למהלך חייו של האדם, לאחר אבדן של אדם, קרוב ככל שיהיה. אלמלא הרקע של שלמה המלך והתמודדותו עם המוות בגיל כל כך צעיר, ספק אם הפסוק "אִמְרָתִי אֶחְפְּמָה" היה מוסב לפרה אדומה בלבד. כדי לחדד מסר זה בוחרים חז"ל בשלמה המלך ובפסוק "אִמְרָתִי אֶחְפְּמָה", ולא בפסוק מהושע "כִּי יִשְׂרִים דְרָכֵי ה'".¹⁵ על האדם לשנן לעצמו כי "האדם נולד כאובייקט, מת כאובייקט אבל ביכולתו לחיות כסובייקט, כיוצר וכמחדש המטביע על חייו את חותמו

טעמה, סודותיה ורמזיה.⁹ והנה בפרה אדומה "נכנעו", לכאורה, חז"ל לתפיסה שאין מקום לעסוק בטעמה של מצווה זו.

השאלה השנייה נוגעת בדרשת חז"ל על דברי שלמה בקהלת. מניין לחז"ל שהפסוק "אִמְרָתִי אֶחְפְּמָה" וגו' מכוון כלפי מצוות פרה אדומה? הרי את אותה דרשה אפשר לייחס לכל מצווה שקטגורית נכנסת בהגדרה של "חוקה"! או אפשר לקשור בין הדרשה לבין פסוקים אחרים, כך למשל הפסוק בהושע: "מִי חָכֵם וַיִּבֶן אֱלֹהֵי נְבוֹן וַיִּדְעֵם כִּי יִשְׂרִים דְרָכֵי ה'" (יד:י). שאלה נוספת היא, מדוע מייחס המדרש את הדרשה הזו לשלמה המלך.

כדי להשיב על שאלות אלו יש להקדים הקדמה קצרה. כפי שצינו בפתח דברינו, תכליתו של אפר פרה אדומה לטהר את אלו שנטמאו למת. בשל העובדה שהמוות הוא חלק בלתי נפרד מהחיים, "והיילודים למוות",¹⁰ יראת המוות היא מחלה כללית של האדם.¹¹ אינספור שאלות נסובות סביב כל מוות. האבדן של האבל מתיש את הנפש, ממוטט את המערכת החיסונית של הנשמה, ולעתים אף מחלחלת בו התפיסה של "מִי יִתֵּן מוֹתִי אֲנִי תַחְתִּיד" (שמו"ב יט:א). הנה כי כן, ולמרות הסוף הלה צפוי, מוכתב וברור של "כִּי יִעַפְּר אֶתְּהָ וְאֶלְעָפֶר תִּשׁוּב" (בר' ג:יט), האבדן והשכול תופסים את האדם לא מוכן, מופתע, עד כי לעתים קשה לנחם אבלים שאינם פתוחים או מוכנים לקבל את הנחמה.¹²

תהליך פנימי זה הינו תהליך ראוי, רצוי ונכון, כפי שהגדיר זאת הרב סולבייצ'יק בקביעתו:

אוי ואבוי לו לאדם אם היסורים לא הביאוהו לידי משבר רוחני, ונשמתו נשארה קפואה ונעדרת סליחה! אוי

⁹ ראו למשל רמב"ם שפוסק: "ראוי לאדם להתבונן במשפטי התורה הקדושה ולידע סוף ענינם כפי כחו, ודבר שלא ימצא לו טעם ולא ידע לו עילה אל יהי קל בעיניו ולא יהרוס לעלות אל ה' פן יפרוץ בו" (משנה תורה, הלכות מעילה ח,ח).

¹⁰ משנה אבות ד, כב.

¹¹ הרב אברהם הכהן קוק, **שמונה קבצים**, קובץ א, פסקה תפו.

¹² השו"ת: "כי באמת אין בטבע האדם להתנחם, ואם גם ירבו לאמר לפניו דברי תנחומין לא יועילו כלל, אלא כי מתנה היא ממנו ית' שהוא בעצמו הולך ומנחם האבלים, הוא עושה נס לכל אבל ואבל" (הרב א"א דסלר, **מכתב מאליהו**, כרך ד, "תנחומי אבלים", עמ' שמב).

¹³ יוסף דב סולבייצ'יק, **קול דודי דופק**, ירושלים תשנ"ב, עמ' 70.

¹⁴ **סדר עולם רבה**, פרק יד.

¹⁵ הסבר אפשרי נוסף לבחירת חז"ל יתבסס על הצד הלשוני: הפסוק בהושע מתייחס לכלל מצוות ה' והנהגותיו ("וַיִּבֶן אֱלֹהֵי"), ואילו הפסוק בקהלת כתוב בלשון יחיד: "וְהִיא רְחוּקָה מִמֶּנִּי". ולכן כאשר מבקשים חז"ל לבחור פסוק, הם בוחרים בפסוק הכתוב בלשון יחיד.

האינדיבידואלי¹⁶. ודוק, אין בקביעה זו כדי לבטל את אלו שהיו ואינם, אך אל לנו לקדש את זכרם על חשבון החיים שלנו כאן. אכן יש אבל ויש סבל בעקבות מותו של אדם. אך הקרוב שנותר בחיים יכול לכלכל את צעדיו בהתאם למסלול החיים שיבחר, האם ללכת במסלול של "טוב מותי מְחַיֵּי" או אולי לבחור במסלול שממנו יוכל לצמוח ולהתעלות.¹⁷

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע
הדף מופיע באינטרנט באתר המידע
של אוניברסיטת בר-אילן
בכתובת: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha>
כתובת המייל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' עמוס פריש
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

---

¹⁶ יוסף דב סולבייצ'ק, שם, עמ' 67.
¹⁷ ראו למשל הראי"ה קוק: "כח המכלה, המחבל, והמהרס והממית והמאפס, הרי הוא מכלל בניין עולם" (עין אלו"ה, שבת ב, עמ' 213). ובמקום אחר אנו מוצאים: "אם לא היה המוות נוהג בעולם, היו בני אדם מחדשים אותו" (שמונה קבצים, קובץ ה, סימן רלב).